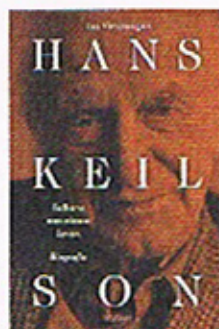


Voor altijd verbonden met de vijand

Hans Keilson liep tegen de honderd toen een van zijn romans alsnog een hype werd. Zijn biografie is bewonderend, maar niet kritiekloos.

tekst Jaap Goedegebuure



Jos Versteegen
Hans Keilson.
Telkens een
nieuw leven
Nieuw Amsterdam
544 blz. €39,99

‘W at goed is, komt snel’, leert de volksmond. In het geval van Hans Keilson (1909-2011) was het precies andersom. Hij moest honderd worden voordat de wereld oog kreeg voor de kwaliteit van zijn literaire werk. Toen twee van zijn romans, *Komedie in mineur* en *In de ban van de tegenstander* (allebei geschreven tijdens de eerste helft van zijn leven, met moeite gepubliceerd en vervolgens zuinigjes gerecenseerd en verkocht) een juichende bespreking kregen in *The New York Times*, werd hij zo maar ineens een Bekende Nederlander. Journalisten en filmploegen verdrongen zich bij zijn deur en wilden weten wat hij vond van die plotselinge roem. ‘Het stoort me niet’, was de laconieke reactie. Maar nadat hij was verschenen in de talkshow van de ultieme boekpromotor Matthijs van Nieuwkerk, was er geen houden meer aan. Lopend achter zijn rollator gaf Keilson voor het eerst, en ook voor het laatst, acte de présence op het Boekenbal.

Keilson was gestreeld door alle lof en succes. Toch probeerde hij er zo nuchter mogelijk onder te blijven. Met de wisselvalligheden van het lot was hij immers maar al te zeer vertrouwd. Geboren en opgegroeid in

Duitsland als telg van een Joodse familie, maakte hij de opkomst en machtsverovering van Hitler mee, en zag zich in 1936 gedwongen om de wijk te nemen naar het schijnbaar veilige Nederland, samen met zijn niet-Joodse geliefde. Een paar jaar later liet hij zijn ouders overkomen. Maar toen de nazi's in mei 1940 ons land bezetten en Hans wist te overleven door onder te duiken, bleek hij niet bij machte te zijn geweest om zijn vader en moeder te redden. Met honderdduizenden lotgenoten gingen ze naar Auschwitz op transport om er te worden vermoord. Hij zou er zich een leven lang schuldig over voelen.

OORLOGSTRAUMA'S

Na de bevrijding in 1945 koos Keilson ervoor in Nederland te blijven. Met de nodige bureaucratische tegenwerking kreeg hij een paspoort. Zijn medische studie, in Berlijn begonnen, maakte hij af in Amsterdam. Hij specialiseerde zich in de psychiatrie en begon therapie te geven aan getraumatiseerde Joodse kinderen die de Holocaust hadden overleefd, hetzij in de kampen, hetzij bij een pleeggezin. Op zijn oude dag deed hij verslag van zijn professionele inzichten en ervaringen en verwierf er behalve een doctorstitel internationaal aanzien mee. Literair werk



Hans Keilson op 101-jarige leeftijd op het Boekenbal van 2011. FOTO MERLIN DALEMAN, ANP

schreef hij niet meer, al werd er af en toe wel eens een roman of een dichtbundel herdrukt of vertaald. Des te groter was de verrassing toen hij alsnog zijn doorbraak beleefde.

Dit veelbewogen leven is nu door Jos Versteegen beschreven in een even heldere als degelijke biografie, sympathiserend en bewonderend, maar beslist niet kritiekloos. Versteegen verhuult niet dat Keilson, in weerwil van zijn afkeer van autoritair gedrag, zijn oudste dochter gelastte om op kousenvoeten door het huis te sluipen, opdat zijn patiënten geen last van haar hadden. Niet alleen die dochter moest inbinden, zijn twee echtgenotes evenzeer. Als hij in vuur en vlam raakte voor andere vrouwen, wat deze romanticus nogal eens overkwam, deden ze vanzelf een paar stapjes terug.

Dat zijn details die horen tot de *petite histoire*, een aspect dat Versteegen niet al te zwaar heeft aangezet. Terecht legt hij het volle gewicht van de biografie op Keilsons denken, zoals zich dat onder invloed van zijn ervaringen ontwikkelde om vervolgens te worden uitgewerkt in wetenschappelijke en literaire geschriften. Opvallend daarbij is hoe hij, de man die naam maakte met de behandeling van oorlogstrauma's, omging met eigen leed en verlies. Niet alleen volhardde hij

als Duitstalig auteur, hij bleef zijn geboorteland ook bezoeken en liet er zelfs een vakantiehuis bouwen. Niet dat hij zich volkomen had bevrijd van wat hem en zijn familie was overkomen. Maar hij had een manier gevonden om zich met de vijand te verstaan, hem te peilen tot in het diepst van diens ziel. Versteegen laat mooi zien dat Keilson dat nergens zo indringend heeft verbeeld als in *Der Tod des Widersachers*, de oorspronkelijke versie van *In de ban van de tegenstander*. 'Widersacher', 'tegenpartijder', is de theologische vertaling van het Hebreeuwse *Satan* en het Griekse *diabolos*, het mefitofelische personage dat steeds nee zegt, verwarring zaait teneinde macht over ons te krijgen. In Keil-

Hij zag de
'wederpartijder'
als iemand die
je kunt haten
én vergeven

sons roman wordt die Satan, die uiteindelijk een heel land in zijn dodelijke greep krijgt, aangeduid met een enkele initiaal, B. Daarachter gaat, maar al te zeer herkenbaar, Adolf Hitler schuil.

CARTE BLANCHE

Een naamloze verteller, die zonder in details te treden door laat schemeren dat hij hoort tot een bevolkingsgroep waarop B. het speciaal heeft voorzien, doet verslag van de confrontaties met de dictator en zijn aanhang. Hij heeft al vroeg begrepen dat B. en de door hem uitgeschreeuwde ideologie de dood representeren. Maar pas wanneer hun rijk des doods op zijn einde loopt ziet hij in dat hij nauwer met zijn vijand verbonden is gebleven dan hem lief was. De vijand en de haat die je hem toedraagt maken ten diepste deel uit van jezelf. Zodra je dat ten volle beseft, ben je in staat de wederpartijder te zien als iemand die je kunt haten en dood wensen, maar ook vergeven.

Het is een wijze boodschap, maar wel een die op bedenkingen stuitte. Sommige recensenten waren bang dat Keilson *carte blanche* gaf aan nog levende nazi's die achteraf hun wandaden probeerden te rechtvaardigen of bagatelliseren. Maar Versteegen maakt duidelijk hoezeer het idee, dat goed en kwaad niet van elkaar te scheiden zijn, hoort bij de Joodse traditie. Mij doet het denken aan de strekking van het bijbelboek Job, en aan de betekenis van het Poerimfeest, ingesteld ter herdenking van de door Esther verijdelde genocide die Haman ten tijde van de Babylonische ballingschap had gepland. Met Poerim mogen orthodoxe joden wijn drinken tot ze het onderscheid tussen goed en kwaad helemaal kwijt zijn, opdat ze voor de rest van het jaar de grenzen respecteren. De niet langer orthodox levende Keilson zou er zeker mee hebben ingestemd.